



**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՓԱՍՏԱԲԱՆՆԵՐԻ ՊԱԼԱՏԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ԳԻՏԱՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԱՐԾԻՔ
(AMICUS CURIAE) № 04/18**

16.04.2018թ.

ք. Երևան

Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի (**այսուհետ՝ Պալատ**) խորհրդին առընթեր գիտավերլուծական կենտրոնը (**այսուհետ՝ Կենտրոն**), քննարկելով «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի (ՀՕ-41-Ն, ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317)) (**այսուհետ՝ Օրենքի**) 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «բ» կետի՝ իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությամբ, ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց՝

Քաղաքացի Լևոն Զաքոյանը (**այսուհետ՝ Դիմող**) 06.02.2018 թվականի դիմումով ՀՀ սահմանադրական դատարանից խնդրել է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «բ» կետը, իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությամբ, ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր:

Միաժամանակ, Դիմողը միջնորդություն է ներկայացրել առ այն, որ «...«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 109-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության՝ «Իրավունքի այլ սուբյեկտներից հատուցում ստանալու հնարավորության դեպքում» բառակապակցությունը դիտարկել նույն օրենքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «բ» կետի հետ համակարգային առումով փոխկապակցվածության մեջ և դրան տալ այնպիսի մեկնաբանություն, համաձայն որի՝ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 109-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության՝ «Իրավունքի այլ սուբյեկտներից հատուցում ստանալու հնարավորության դեպքում» բառակապակցությունը նշանակում է իրավունքի այլ սուբյեկտներից հատուցում ստանալու փաստացի հնարավորություն»:

Գործի դատավարական նախապատմությունը և դիմողի փաստարկները հանգում են հետևյալին.

Քաղաքացի Նշան Համբարձումյանի ներկայացուցիչը 13.01.2016 թվականին հայցադիմում է ներկայացրել ՀՀ վարչական դատարան ընդդեմ կադաստրի՝ պահանջելով, ի թիվս այլնի, անվավեր ճանաչել և վերացնել ք. Երևան, Կենտրոն, Թումանյան փողոց 11 շենք, 44 ոչ բնակելի տարածք հասցեով անշարժ գույքի նկատմամբ 04.09.2015թ. Արա Թադևոսյանի սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը, 15.09.2015թ. Լևոն Զաքոյանի սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը: ՀՀ վարչական դատարանն իր՝ 23.02.2017 թվականի վճռով բավարարել է վերը նշված պահանջները: ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանն իր՝ 25.10.2017 թվականի որոշմամբ դիմողի ներկայացուցչի բերած վերաքննիչ բողոքը մերժել է՝ ՀՀ վարչական դատարանի 23.02.2017 թվականի վճիռը թողնելով անփոփոխ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր՝ 20.12.2017 թվականի որոշմամբ մերժել է դիմողի ներկայացուցչի բերած վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելու:

Դիմողը գտնում է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «բ» կետի և 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուսումնասիրությունից բխում է, որ ոչ իրավաչափ վարչական ակտն իրավաբանական ուժը կորցնում է ոչ թե դրա անվավեր ճանաչելու մասին որոշում ընդունելու պահից, այլ վարչական ակտն ընդունելու պահից, եթե վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի ընդունման համար ներկայացրել է, ի թիվս այլնի, կեղծ փաստաթուղթ, որը կեղծվել է իր մասնակցությամբ կամ իր գիտությամբ: Այստեղից էլ բխում է, որ եթե վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի ընդունման համար ներկայացրել է, ի թիվս այլնի, կեղծ փաստաթուղթ, որի կեղծման հետ որևէ առնչություն չունի, ապա այդ ոչ իրավաչափ վարչական ակտն իրավաբանական ուժը կորցնում է ոչ թե վարչական ակտն ընդունելու պահից, այլ՝ այն անվավեր ճանաչելու մասին որոշում ընդունելու պահից:

Մինչդեռ, ըստ Դիմողի, խնդրո առարկա գործով ՀՀ վարչական և ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանները «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «բ» կետին հաղորդել են այնպիսի բովանդակություն, համաձայն որի՝ ոչ իրավաչափ վարչական ակտն իրավաբանական ուժը կորցնում է վարչական ակտն ընդունելու պահից, եթե վարչական ակտը, վարչական ակտի հասցեատիրոջ կամքից անկախ, հիմնվում է, թիվս այլոց, կեղծ փաստաթղթի վրա: Այսինքն, դիմողի պնդմամբ, իրավակիրառական պրակտիկայում վիճարկվող դրույթին հաղորդված բովանդակությունը հաշվի չի առնում վարչական ակտի հասցեատիրոջ մեղավորությունը՝ խախտելով ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ արդար դատաքննության իրավունքը:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Դիմողը ՀՀ սահմանադրական դատարանից խնդրել է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «բ» կետը, իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված

մեկնաբանությամբ, ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր»:

Սույն գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանում գործի քննությունը նշանակված է 2018թ. մայիսի 22-ին:

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

Դատական պաշտպանության, արդար դատաքննության իրավունքի և արդարադատության մատչելիության, ինչպես նաև իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքների բովանդակությունը ՀՀ սահմանադրական դատարանի և Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկային համապատասխան մի շարք գործերով արդեն իսկ բացահայտվել է Կենտրոնի կողմից նախկինում տրված եզրակացություններով:

ՀՀ գործող Սահմանադրությամբ անձի՝ դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող սահմանադրաիրավական նորմերի բովանդակությունը հետևյալն է.

Հոդված 3. Մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները

1. Հայաստանի Հանրապետությունում մարդը բարձրագույն արժեք է: Մարդու անօտարելի արժանապատվությունն իր իրավունքների և ազատությունների անքակտելի հիմքն է:

2. Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են:

3. Հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք:

Հոդված 61. Դատական պաշտպանության իրավունքը և մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային մարմիններ դիմելու իրավունքը

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

...

Հոդված 63. Արդար դատաքննության իրավունքը

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

...

Նշված սահմանադրաիրավական նորմերը համանման բովանդակությամբ սահմանված էին մինչև 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածներում, որոնց վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր դիրքորոշումն է արտահայտել 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-652, 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665, 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 և մի շարք այլ որոշումներում:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-652, 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665, 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 և մի շարք այլ որոշումներով, բազմիցս անդրադառնալով արդարադատության մատչելիության և արդյունավետության խնդիրներին, առաջնորդվելով ՀՀ Սահմանադրության 1, 3, 14, 18, 19, 42, 43 և այլ հոդվածներով, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի, միջազգային իրավական այլ փաստաթղթերում ամրագրված հիմնադրույթներով, վկայակոչելով նաև ժողովրդավարության զարգացման միջազգային փորձն ու Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկան, կարևորել է անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար նորմատիվ **իրավական բավարար նախադրյալների ստեղծումն** ու զարգացումը՝ հատկապես միջազգային այն պարտավորությունների շրջանակներում, որպիսիք Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնել է Եվրոպայի խորհրդի առջև: Միաժամանակ, կարևորվել է այդ պարտավորություններից բխող ներպետական հայեցողական որոշակի ազատությունն արդարադատության մատչելիության և, հատկապես՝ դատական բողոքարկման իրավունքի օրենսդրական սահմանափակումների հարցում:

Դատական պաշտպանության իրավունքն իր ամրագրումն է գտել մի շարք միջազգային իրավական փաստաթղթերում, այդ թվում՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» 1950թ. եվրոպական կոնվենցիայում և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական նախադեպերում: Այս իրավունքի հիմնական բովանդակությունը հանգում է անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար դատարան դիմելու իրավունքի երաշխավորմանը և պետության կողմից այդ իրավունքի իրացման համար **արդյունավետ միջոցների և պայմանների ստեղծման պարտականությանը:**

Անձի իրավունքների ապահովման ու պաշտպանության տեսանկյունից Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի նպատակը իրավունքների խախտումների մասին անձի պնդումների դատական քննության և այդպիսի խախտումների հետևանքները վերացնելու իրավունքի երաշխավորումն է: Այդ իրավունքը սահմանափակման ենթակա

չէ, և արդար դատավարության իրավունքը ցանկացած ժողովրդավարական հասարակության հիմնական հատկանիշներից մեկն է¹:

Անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքից ածանցվում է **պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝** ապահովել այն թե՛ նորմաստեղծ, թե՛ իրավակիրառման գործունեություն իրականացնելիս: Դա ենթադրում է, մի դեպքում, **օրենսդրի պարտականությունը՝** լիարժեք դատական պաշտպանության հնարավորություն և մեխանիզմներ ամրագրել օրենքներում, մյուս կողմից, **իրավակիրառողի պարտականությունը՝** առանց բացառությունների քննարկման ընդունել անձանց՝ օրինական կարգով իրենց ուղղված դիմումները, որոնցով նրանք հայցում են իրավական պաշտպանություն իրենց իրավունքների ենթադրյալ խախտումներից:²

ՀՀ Սահմանադրության՝ դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող 18-րդ հոդվածը ՀՀ սահմանադրական դատարանի դատական պրակտիկայում, որպես կանոն, վկայակոչվում է 19-րդ հոդվածի հետ սերտ միասնության մեջ՝ որպես իրենից մեկ միասնական իրավական երևույթ ներկայացնող: Դա մասնավորապես վերաբերում է **արդարադատության մատչելիության իրավունքին՝** որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարրի, որի սահմանադրական ամրագրումը դիտարկվում է 18-րդ և 19-րդ հոդվածներում՝ միաժամանակ և միասնաբար՝ չկոնկրետացնելով դրա սահմանադրական-տեքստային հիմքը³:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված արդարադատության մատչելիության իրավունքի՝ որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարրի հիմնարար սահմանադրական երաշխիքներն են՝ ա) դատական քննության հավասարություն և արդարացիություն, բ) անկախ և անկողմնակալ դատարան, գ) դատական քննության ողջամիտ ժամկետ և դ) հրապարակայնություն:

Արդար դատաքննության իրավունքի և արդարադատության մատչելիության վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «**Դատաքննության իրավունքը, որի մասնավոր տարր է հանդիսանում մատչելիության իրավունքը, չի հանդիսանում բացարձակ իրավունք և կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների,** հատկապես, բողոքի ընդունելիության պայմանների առնչությամբ, քանի որ այն իր էությամբ պահանջում է պետության կողմից կարգավորում, որը կարող է փոփոխվել՝ կախված ժամանակից և տեղից, ինչպես հասարակության, այնպես էլ կոնկրետ անձանց պահանջումներին և միջոցներին համապատասխան: Պետություններն այս առնչությամբ օգտվում են

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. հունվարի 16, ՍԴԴ-673, 8-րդ կետ:

² ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. նոյեմբերի 7, ՍԴԴ-719, 6-րդ կետ:

³ ՀՀ սահմանադրության մեկնաբանություններ, Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի ընդհանուր խմբագրությամբ, Երևան, 2010, էջեր 222-223:

հայեցողության ազատությունից: Այնուամենայնիվ, դատարանի մատչելիության իրավունքը չի կարող սահմանափակվել այնպես և այն սահմաններով, որ վնասի նրա էությունը, և դրանք համապատասխանում են Կոնվենցիայի 6 հոդվածի 1-ին կետին, եթե ունեն օրինական նպատակ և կիրառված միջոցների և դրված նպատակի միջև գոյություն ունի արդար հավասարակշռություն»¹:

Եվրոպական դատարանը միաժամանակ գտնում է. *«Բողոք ներկայացնելու համար սահմանված ժամկետների կարգավորումը, անկասկած, նպատակ ունի ապահովել արդարադատության պարզաճ իրականացումը, հատկապես իրավական որոշակիության սկզբունքը: Շահագրգռված անձինք պետք է հաշվի առնեն, որ այդ կանոնները պետք է կիրառվեն»*²:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր մի շարք վճիռներում առանձնահատուկ կարևորել է, որ պետությունները պարտավոր են իրենց ներպետական օրենսդրությամբ **անհրաժեշտ իրավական նախադրյալներ ստեղծել** անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար:

Այսպիսով, 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ և 63-րդ հոդվածներով ամրագրված (2005թ. փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածներ) դատական պաշտպանության իրավունքի և արդար դատաքննության էությունը անձի իրավունքների և ազատության պաշտպանության համար դատարան դիմելու, այդ թվում՝ դատական ակտի բողոքարկման իրավունքի սահմանումն է և այդ իրավունքի պատշաճ իրականացման համար պետության կողմից գործուն մեխանիզմների և մատչելի պայմանների ստեղծումն ու երաշխավորումը:

Ըստ Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկայի՝ դատաքննության և դրա մասնավոր տարրը հանդիսացող մատչելիության իրավունքը «բացարձակ իրավունք» չէ և կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների, հատկապես, հայցի (բողոքի կամ դիմումի) ընդունելիության պայմանների առնչությամբ: Սակայն անձի դատական քննության իրավունքի մատչելիությունը և իրավունքների պաշտպանության միջոցների արդյունավետությունն ապահովելու համար պետությունը կաշկանդված է պատշաճ պայմաններ և մեխանիզմներ մշակելու և երաշխավորելու պարտականությամբ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի դիրքորոշմամբ՝ *«իրեն ուղղված դիմումների հանդեպ դատարանի կողմից անգործություն ցուցաբերելը, ըստ էության, խաթարում է դատական պաշտպանության իրավունքի էությունը: Նման մոտեցումն անհնարին է դարձնում արդարադատությունը, այն դառնում է անձանց համար ոչ մատչելի: Նման*

¹ Golder v. United Kingdom, 21 feb. 1975, Fayed v. United Kingdom, 25 aug. 1994, Ashingdane v. United Kingdom, 28 may 1985, Garcia Manibardo v. Spain (15 feb. 2000), 29.06.2000, Bellet v. France, 20 nov. 1995, Philis v. Greece, 27 aug. 1991, Tolstoy Miloslavsky v. United Kingdom, 23 jun. 1995:

² Perez de Rada Cavanilles v. Spain, 28 oct. 1998, Societe anonyme "Sotiris et Nikos Kouras ATTEE" v. Greece (16 nov. 2000), 16 feb. 2001:

իրավիճակն անհամապատասխան է իրավական պետության սահմանադրաիրավական սկզբունքների հետ:

Դատարանի՝ արդարադատության գործառույթ իրականացնելու միակ հիմքը օրենքով սահմանված կարգով իրեն ուղղված դատական պաշտպանության պահանջ պարունակող դիմումների քննությունն է: Առաջին աստիճանի դատարանը որևէ հայեցողություն չունի օրենքին համապատասխանող դիմումին ընթացք տալու կամ չտալու հարցում՝ այն պետք է ընդունվի վարույթ և քննվի անվերապահորեն և առանց որևէ բացառության: Օրենքին չհամապատասխանող դիմումները վարույթ չեն ընդունվում, սակայն, եթե դրանք ժամանակին շրկվում են, ապա կարող են վերստին ներկայացվել: Այլ է իրավիճակը վերադաս դատական աստիճաններում, որոնցում դիմումի թույլատրելիության պահանջները կարող են ավելի խիստ լինել: Սակայն այս աստիճաններում ևս դիմումների ընդունումը դատարանի վարույթ չի կարող իրականացվել կամայականորեն:

Օրենսդիր մարմնի խնդիրն է ազգային դատավարական իրավունքում ամրագրելու անգործության հաղթահարման արդյունավետ մեխանիզմներ: Հարցը վերաբերում է դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների երաշխավորմանը՝ հենց անգործության դեմ գործուն իրավական երաշխիքներ ձեռնարկելու եղանակով, ապահովելու և երաշխավորելու մարդու արդյունավետ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը¹:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 որոշման մեջ մասնավորապես արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.

«Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրաիրավական վերոհիշյալ նորմերի ընդհանուր բովանդակությունից հետևում է.

...գ) ընթացիկ օրենսդրության խնդիրն է նյութական և ընթացակարգային նորմերի միջոցով սահմանել ու մանրամասնել ինչպես ՀՀ վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական կարգավիճակից բխող, այնպես էլ ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված ստորադաս դատարանների լիազորությունների շրջանակը, իրականացման կարգն ու պայմանները...» (ընդգծումը կատարված է Կենտրոնի կողմից):

Կամ, ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր 08.10.2008 թիվ ՍԴՈ-765 որոշմամբ արձանագրել է.

«Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ հստակ ձևավորված նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան Պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, այնուամենայնիվ, եթե ստեղծվել է, պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. նոյեմբերի 7, ՍԴՈ-719, 6-րդ կետ:

դատարաններում ևս օգտվեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված՝ արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքներից, այդ թվում՝ նաև քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների կապակցությամբ դատարանի մարչելիությունը»:

15.07.2011թ. թիվ ՍԴՈ-984 որոշմամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանը հատուկ նշել է. «Սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի ողջ բովանդակությունը հանգում է նրան, որ այդ ինստիտուտի միջոցով ապահովվում է խախտված սահմանադրական իրավունքների վերականգնումը: Խախտված իրավունքների վերականգնումը պահանջում է խախտման արդյունքում տվյալ անձի համար առաջացած բացասական հետևանքների վերացում, ինչն իր հերթին պահանջում է հնարավորինս վերականգնել մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակը (*restitutio in integrum*): Այն դեպքում, երբ անձի սահմանադրական իրավունքը խախտվել է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով, այդ իրավունքի վերականգնման նպատակով մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակի վերականգնումը ենթադրում է այնպիսի վիճակի ստեղծում, որը գոյություն է ունեցել տվյալ դատական ակտի բացակայության պայմաններում...»:

* * *

Սույն սահմանադրաիրավական վեճի շրջանակներում վիճարկվող նորմի բովանդակությունը հետևյալն է.

Մասնավորապես, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «բ» կետի համաձայն՝

4. Վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի գոյությանը վստահելու իրավունք չունի, եթե նա՝

...

բ) համապատասխան վարչական ակտի ընդունմանը հասել է կեղծ կամ ոչ լրիվ փաստաթղթեր ներկայացնելու միջոցով.

Կարծում ենք, վիճարկվող նորմի և իրավակիրառ պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանության սահմանադրականությունը գնահատելիս անհրաժեշտ է նշված նորմի բովանդակությունը վերլուծել նույն օրենքի այլ դրույթների հետ կապի և փոխկապակցվածության համատեքստում:

Պետք է նկատել, որ վիճարկվող նորմը նախատեսված է Օրենքի 9-րդ գլխում, որը վերտառված է «Առ ոչինչ վարչական ակտը, վարչական ակտն անվավեր կամ ուժը կորցրած ճանաչելու հիմքերը, կարգը և հետևանքները»:

Համաձայն Օրենքի 62-րդ հոդվածի՝

1. Առ ոչինչ է այն վարչական ակտը, որում առկա են, մասնավորապես՝ հետևյալ ակնառու կոպիտ սխալները.

ա) ակտից հստակ չի երևում կամ միանշանակ պարզ չէ, թե որ վարչական մարմինն է դա ընդունել.

բ) ակտն ընդունել է ոչ իրավասու վարչական մարմինը.

գ) ակտից պարզ չէ, թե դա որոշակիորեն ում է հասցեագրված, կամ հայտնի չէ, թե ինչ հարց է կարգավորում.

դ) ակտով դրա հասցեատիրոջ վրա դրվում է ակնհայտ ոչ իրավաչափ պարտականություն, կամ նրան տրամադրվում է ակնհայտ ոչ իրավաչափ իրավունք:

2. Առ ոչինչ վարչական ակտն ընդունման պահից իրավաբանական ուժ չունի և ենթակա չէ կատարման կամ կիրառման:

3. Առ ոչինչ վարչական ակտը չկատարելը չի կարող առաջացնել որևէ պատասխանատվություն այն անձանց համար, ում հասցեագրված է:

Առ ոչինչ վարչական ակտի կատարումը կամ կիրառումն առաջացնում է օրենքով սահմանված պատասխանատվություն:

4. Առ ոչինչ վարչական ակտն ընդունած վարչական մարմինը պարտավոր է իր նախաձեռնությամբ կամ արդարացված շահ ունեցող ցանկացած անձի դիմումի հիման վրա անհապաղ հաստատել այդ ակտի առ ոչինչ լինելը:

Օրենքի 63-րդ՝ վիճարկվող դրույթը բովանդակող հոդվածի ամբողջական բովանդակությունը հետևյալն է.

1. Անվավեր է առ ոչինչ չհանդիսացող այն ոչ իրավաչափ վարչական ակտը, որն ընդունվել է՝

ա) օրենքի խախտմամբ, այդ թվում՝ օրենքի սխալ կիրառման կամ սխալ մեկնաբանման հետևանքով.

բ) կեղծ փաստաթղթերի կամ տեղեկությունների հիման վրա, կամ եթե ներկայացված փաստաթղթերից ակնհայտ է, որ ըստ էության պետք է ընդունվեր այլ որոշում.

գ) շահերի բախման իրավիճակում:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ոչ իրավաչափ վարչական ակտը կարող է անվավեր ճանաչվել այդ ակտն ընդունող վարչական մարմնի կամ դրա վերադաս մարմնի կողմից, ինչպես նաև դատական կարգով:

3. Ոչ իրավաչափ վարչական ակտը չի կարող անվավեր ճանաչվել, եթե ակտի հասցեատերն իրավունք ունի վստահելու վարչական ակտի գոյությանը, և վերջինիս գործողության մեջ գտնվելը չի կարող վնաս պատճառել որևէ անձի իրավունքներին, Հայաստանի Հանրապետությանը կամ որևէ համայնքի:

Վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի գոյությանը վստահելու իրավունք ունի, եթե վարչական ակտի հիման վրա սրացածն արդեն իսկ օգտագործել կամ

տնօրինել է, ինչպես նաև, եթե ակտի հիման վրա ստացածի հետ վերադարձնելը վնաս կպատճառի վարչական ակտի հասցեատերին:

4. Վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի գոյությանը վստահելու իրավունք չունի, եթե նա՝

ա) համապատասխան վարչական ակտի ընդունմանը հասել է կաշառքի, սպառնալիքի կամ վարչական մարմնի պաշտոնատար անձին դիտարկելով մոլորության մեջ գցելու միջոցով.

բ) համապատասխան վարչական ակտի ընդունմանը հասել է կեղծ կամ ոչ լրիվ փաստաթղթեր ներկայացնելու միջոցով.

գ) նախապես իմացել է վարչական ակտի ոչ իրավաչափ լինելու մասին կամ այդ մասին պարտավոր էր իմանալ՝ իր համար մատչելի տեղեկությունների հիման վրա:

5. Որպես կանոն, վարչական ակտն անվավեր է ճանաչվում ամբողջությամբ:

Վարչական ակտը մի մասով անվավեր կարող է ճանաչվել, եթե անվավեր չճանաչված մասը կարող է ուժի մեջ մնալ առանց անվավեր ճանաչված մասի:

Եթե վարչական ակտն անվավեր է ճանաչվել մի մասով, ապա սույն հոդվածի կանոնները կիրառվում են միայն դրա անվավեր ճանաչված մասի նկատմամբ:

Օրենքի 64-րդ հոդվածը սահմանում է.

1. Ոչ իրավաչափ վարչական ակտն իրավաբանական ուժը կորցնում է ինչպես դրա անվավեր ճանաչելու մասին որոշում ընդունելու, այնպես էլ վարչական ակտն ընդունելու պահից՝ սույն մասի երկրորդ պարբերությամբ և սույն հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված բացառություններով:

Սույն օրենքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված դեպքերում ոչ իրավաչափ վարչական ակտն անվավեր է ճանաչվում այդ ակտն ընդունելու պահից, եթե օրենքով այլ բան նախատեսված չէ...:

Վերադառնալով Օրենքի վիճարկվող 63-րդ հոդվածին՝ պետք է ընդգծել, որ նախ Օրենքի 21-րդ հոդվածի իմաստով՝ **վարչական ակտի հասցեատերը**՝ այն անձն է, ով դիմել է վարչական ակտ ընդունելու համար (դիմող), կամ այն անձը, ում նկատմամբ վարչական մարմինն իր նախաձեռնությամբ ընդունելու է վարչական ակտ:

Վերը նշված դրույթների լույսի ներքո վարչական ակտի հասցեատերն այն անձն է, որի համար վարչական ակտն առաջացնում է որոշակի իրավական հետևանքներ՝ այդ անձի համար սահմանելով որոշակի իրավունքներ, նրա վրա դնելով որոշակի պարտականություններ կամ վերջինիս համար նախատեսելով որոշակի պատասխանատվություն:

Օրենքի վիճարկվող 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասում թվարկված դեպքերի նկարագրությունից հետևում է, որ խոսքը վերաբերում է այնպիսի իրավիճակներին, երբ վարչական ակտի հասցեատերը, շահարգոված լինելով վարչական ակտի ընդունմամբ,

մասնավորապես՝ որոշակի իրավունքներ ձեռք բերելով, ակտիվ միջոցներ է ձեռնարկում **հասնելու** վարչական ակտի ընդունմանը՝ մտածված կերպով կատարելով այնպիսի գործողություններ, ինչպիսիք են՝

ա) *կաշառք տալը, սպառնալը կամ վարչական մարմնի պաշտոնատար անձին **դիտավորյալ** մոլորության մեջ գցելը*.

բ) ***կեղծ կամ ոչ լրիվ** փաստաթղթեր ներկայացնելը*:

Նման դեպքերում, ըստ Օրենքի, Վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի գոյությանը վստահելու իրավունք չունի, քանի որ ի սկզբանե գիտեր, որ վարչական ակտի ընդունմանը հասել է կամ հասնելու է ոչ իրավաչափ ճանապարհով: Ընդ որում, Օրենքի համաձայն՝ նշված հանգամանքներում ընդունված ոչ իրավաչափ վարչական ակտն անվավեր է:

Ընդ որում, համաձայն Օրենքի 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության տրամաբանության՝ վերը նշված դեպքերում **ոչ իրավաչափ վարչական ակտն իրավաբանական ուժը կորցնում է** ոչ թե դրա անվավեր ճանաչելու մասին որոշում ընդունելու պահից, այլ **վարչական ակտն ընդունելու պահից**, քանի որ վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի ընդունման համար **դիտավորյալ կերպով** ներկայացրել է կեղծ փաստաթուղթ կամ ոչ ամբողջական տեղեկատվություն, որպեսզի հասնի իր համար ցանկալի վարչական ակտի ընդունմանը:

Եվ ընդհակառակը, եթե ոչ իրավաչափ վարչական ակտն ընդունվել է կեղծ փաստաթղթերի կամ ոչ լրիվ տեղեկությունների հիման վրա, որոնք ներկայացնելիս վարչական ակտի հասցեատերը չգիտեր դրանց կեղծ կամ ոչ լրիվ լինելու մասին, Օրենքի 63-րդ հոդվածը, հետևաբար նաև՝ 64-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերությունը կիրառելու չէ:

Այլ կերպ ասած՝ եթե վարչական ակտի հասցեատերը վարչական ակտի ընդունման համար ներկայացրել է, ի թիվս այլնի, կեղծ փաստաթուղթ, որի կեղծման հետ ինքը որևէ առնչություն չունի, ապա այդ ոչ իրավաչափ վարչական ակտն իրավաբանական ուժը կորցնում է ոչ թե վարչական ակտն ընդունելու պահից, այլ այն անվավեր ճանաչելու մասին որոշում ընդունելու պահից (Օրենքի 64-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին պարբերություն, 2-րդ մաս):

Վերը նշված վերլուծությունից հետևում է, որ իրավակիրառ պրակտիկայում դատարանները վիճարկվող դրույթին հաղորդել են այնպիսի բովանդակություն, համաձայն որի՝ ոչ իրավաչափ վարչական ակտն իրավաբանական ուժը կորցնում է վարչական ակտն ընդունելու պահից, եթե վարչական ակտը, վարչական ակտի հասցեատիրոջ կամքից անկախ, հիմնվում է, թիվս այլոց, կեղծ փաստաթղթի վրա: Այլ կերպ ասած՝ դատարանների կողմից իրավակիրառական պրակտիկայում վիճարկվող դրույթին հաղորդված բովանդակության պարագայում հաշվի չի առնվում վարչական ակտի հասցեատիրոջ վերաբերմունքը ներկայացված փաստաթղթերին և վերջինիս

մեղավորությունը այդ փաստաթղթերի կեղծման կամ կեղծ փաստաթղթեր ներկայացնելու մեջ, ինչն էական նշանակություն ունի վարչական ակտի անվավեր ճանաչելու հիմքերի և կարգի, ինչպես նաև անվավեր ճանաչված վարչական ակտի և դրա իրավաբանական ուժը կորցնելու պահը որոշելու հարցում:

Նման մեկնաբանությունը հանգեցնում է ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված՝ արդար դատաքննության իրավունքի խախտման:

Այսպես, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի (Վիճարկման հայց) համաձայն՝

1. Վիճարկման հայցով հայցվորը կարող է պահանջել ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն **վերացնել միջամտող վարչական ակտը** (ներառյալ՝ զուգորդվող վարչական ակտի միջամտող դրույթները):

2. Եթե մինչև վարչական հայց ներկայացնելը միջամտող վարչական ակտը բողոքարկվել է վարչական կարգով, ապա հայցը ներառում է նաև վարչական բողոքի վերաբերյալ կայացված միջամտող վարչական ակտի վիճարկման պահանջ:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի (Ճանաչման հայց) համաձայն՝

...

3. Ճանաչման հայցով հայցվորը կարող է պահանջել **ոչ իրավաչափ ճանաչել այլևս իրավաբանական ուժ չունեցող միջամտող վարչական ակտը** կամ կատարմամբ կամ որևէ այլ կերպ իրեն սպառած գործողությունը կամ անգործությունը, եթե հայցվորն արդարացիորեն շահագրգռված է ակտը կամ գործողությունը կամ անգործությունը ոչ իրավաչափ ճանաչելու մեջ, այսինքն՝

1) առկա է նմանատիպ իրավիճակում նմանատիպ միջամտող վարչական ակտ կրկին ընդունելու կամ գործողություն կրկին կատարելու վտանգ.

2) հայցվորը մտադիր է պահանջել գույքային վնասի հատուցում, կամ

3) դա նպատակ է հետապնդում վերականգնելու հայցվորի պատիվը, արժանապատվությունը կամ գործարար համբավը:

Նշված դատավարական նորմերից հետևում է, որ Օրենքի վիճարկվող դրույթի ճիշտ մեկնաբանությունից է կախված համապատասխան հայցատեսակի ընտրությունը: Հետևաբար, Օրենքի վիճարկվող դրույթի սխալ մեկնաբանման դեպքում հայցատեսակի ոչ ճիշտ ընտրությունը, ի թիվս այլնի, հանգեցնում է նաև սխալ հայցատեսակից անձի պաշտպանվելու վտանգի:

Մասնավորապես, իրավակիրառական պրակտիկայում վիճարկվող դրույթին տրված ոչ ճիշտ մեկնաբանության պարագայում ստացվում է, որ վարչական ակտի հասցեատիրոջ կամքից անկախ հանգամանքներում կեղծված և վարչական մարմին ներկայացված փաստաթղթերի հիման վրա կայացված վարչական ակտը ենթակա է դատական կարգով վերանայման (ոչ իրավաչափ ճանաչման)՝ ճանաչման հայցի հիմնան

վրա՝ որպես իրավաբանական ուժ չունեցող միջամտող վարչական ակտ (ՀՀ վարչ. դատ. օր. 69-րդ հոդված):

Մինչդեռ, վիճարկվող դրույթի ճիշտ մեկնաբանության պարագայում Օրենքի 64-րդ հոդվածի առաջին մասը կիրառելի չէ և այդ դեպքում վարչական ակտը չի կարող համարվել ընդունման պահից անվավեր, իրավաբանական ուժ չունեցող, և հետևաբար նաև վիճարկման ճանաչման հայցի հիման: Այդ դեպքում վարչական ակտի վիճարկումը կարող է իրականացվել վիճարկման հայցի շրջանակներում, քանի որ այդպիսի ոչ իրավաչափ վարչական ակտն անվավեր է ոչ թե ընդունման պահից, և դրա իրավաբանական ուժ չունենալը պետք է ոչ թե ճանաչվի դատարանի կողմից Օրենքի 64-րդ հոդվածի առաջին մասի ուժով, այլ այդպիսի վարչական ակտի ոչ իրավաչափ լինելը որպես միջամտող վարչական ակտ պետք է վերանայվի դատարանի կողմից վիճարկման հայցի հիման վրա:

Այսպիսով, կարծում ենք, վիճարկվող դրույթի ճիշտ մեկնաբանությունը իրավակիրառ պրակտիկայում բխում է անձի իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ սահմանելու, դատական պաշտպանության գործուն մեխանիզմներ նախատեսելու և արդարադատության մատչելիությունը ապահովելու պետության պոզիտիվ պարտականությունից:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Կենտրոնը գտնում է.

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 63-րդ հոդվածի 4-րդ մասի «բ» կետին իրավակիրառական պրակտիկայում տրված մեկնաբանությունը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասին:

Համակարգող՝

Լյուդվիկ Դավթյան